

ЖДАНКІНА Анастасія – аспірант кафедри педагогіки та психології Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, пров. Лицейний, 1, м. Кременець, 47003, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6819-2710>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.2>

Бібліографічний опис статті: Жданкіна, А. (2022). Структурна модель патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 15(47), 16–23, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.2>

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ КОБЗАРСТВА

Анотація. Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню та розробці структурної моделі патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства. Окреслено проблемне поле та актуальність вибраної теми, узгоджено мету та останні дослідження з питань моделювання у педагогічному процесі. В статті детально та різносторонньо охарактеризовано зміст основних понять статті, а також розроблено авторське тлумачення феномену моделі у науково-педагогічному контексті. Виконано аналіз останніх наукових праць з проблем патріотичного виховання учнівської молоді. Здійснено огляд актуальних дисертаційних праць, в яких висвітлюється сутність моделювання у контексті педагогічних досліджень. Визначено роль та місце моделювання в сучасній педагогічній науці як невід’ємного компонента досліджень. Виявлено види моделей та їх призначення, визначено їх функції. В статті подано графічне зображення розробленої структурної моделі патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства, у якій відображено внутрішні процеси, взаємозв’язки та взаємовпливи. Подано опис кожного блоку представленої в статті структурної моделі (усього чотири блоки – цільовий, методологічний, процесуально-змістовий та результативний), теоретично обґрунтовано доцільність створення структурної моделі в реалізації завдань патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства. Описано форми, методи, технології та засоби патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства, аргументовано доцільність її використання. Визначено роль педагогічних умов у розробці та провадженні структурної моделі патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства. Сформульовано висновки по статті та перспективи подальшого розвитку теми щодо моделювання патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства в передових наукових дослідженнях та публікаціях.

Ключові слова: моделювання, структурна модель, патріотичне виховання, учнівська молодь, кобзарство.

ZHDANKINA Anastasiia – Graduate student at the Department of Pedagogy and Psychology, Kremenets Taras Shevchenko Regional Humanitarian and Pedagogical Academy, 24, Litseyna Str., Kremenets, 47003, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6819-2710>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.2>

To cite this article: Zhdankina, A. (2022). Strukturna model patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi zasobamy kobzarstva [A structural model of patriotic upbringing of youth students using kobzar art]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 15(47), 16–23, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.2>

A STRUCTURAL MODEL OF PATRIOTIC UPBRINGING OF YOUTH STUDENTS USING KOBZAR ART

Summary. *The article is devoted to the substantiation and development of a structural model of patriotic education of student youth by means of kobzarstvo. The problem area and relevance of the selected topic are outlined, the goal and the latest research on modeling in the pedagogical process are agreed upon. In the article, the content of the main concepts of the article is described in detail and in various ways, and the author's interpretation of the phenomenon of the model in the scientific and pedagogical context is also developed. A review of current dissertations was carried out, which highlight the essence of modeling in the context of pedagogical research. The analysis of the latest scientific works on the problems of patriotic education of schoolchildren was carried out. The role and place of modeling in modern pedagogical science as an integral component of research is defined. The types of models and their purpose have been identified, their functions have been determined. The article presents a graphic representation of the developed structural model of patriotic education of schoolchildren by the means of kobzarstvo, which reflects internal processes, relationships and mutual influences. A description of each block of the structural model is provided (four blocks in total – target, methodological, procedural-content and result-oriented), the expediency of creating a structural model in the implementation of the tasks of patriotic education of schoolchildren by means of kobzar art is substantiated. Forms, methods, technologies, and means of patriotic education of schoolchildren by means of kobzarstvo are described, the expediency of its use is argued. The role of pedagogic conditions in the development and implementation of a structural model of patriotic education of schoolchildren by means of kobzarstvo is defined. Conclusions and prospects for the further development of the topic in scientific research devoted to the problems of patriotic education of schoolchildren by means of kobzar art are formulated.*

Key words: *modeling, structural model, patriotic education, student youth, kobzarstvo.*

Вступ. На сучасному етапі розвитку науково-педагогічної думки моделювання є важливим компонентом дисертаційних досліджень, у тому числі праць, які висвітлюють проблеми патріотичного виховання учнівської молоді. Застосовуючи моделювання, ми можемо сформуванати цілісне уявлення про об'єкт дослідження, його зміст, характеристики, процеси, особливості, спектр проблем. Тому одним із завдань даного дослідження є розробка і аргументація змісту моделі патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства, що представляє для нас особливий інтерес в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень. Питання пошуку оптимальної і науково-обґрунтованої моделі патріотичного виховання учнівської молоді в аспекті сучасної педагогічної думки активно досліджується в працях українських вчених (О. Жаровська, 2015; С. Мотика, 2019; Т. Філімонова, 2019). Розробка і обґрунтування моделі патріотичного виховання молоді в доробку наукового бачення проблеми розглядається як метод, який відображає існуючі взаємозв'язки між конструктами освітнього процесу в Україні.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці структурної моделі

патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства.

Виклад основного матеріалу. Актуалізація виховної діяльності в рамках освітнього процесу засобами кобзарства відбувається методом структуризації, що умотивовує нас звернутися за поясненнями функціональної складової поняття, яке розглядається, до довідкових та наукових джерел. Насамперед розглянемо сутність моделювання у структурі науково-педагогічних досліджень.

Згідно висновків О. Дубасенюк, моделювання слід розглядати як категорію, яка формує єдність навчання та наукових досліджень у площині педагогічного процесу (Дубасенюк, 2008: 10).

Метод моделювання, який ми застосовуємо в нашому дослідженні, ми розглядаємо як найбільш оптимальний і науково обґрунтований підхід, оскільки на його базі формується уявлення про взаємодію процесів у рамках проведення експериментальної роботи. Сучасна педагогіка використовує метод моделювання, оскільки він найточніше висвітлює ознаки і особливості об'єкта дослідження. Підкреслимо, що основними функціями педагогічної моделі є евристична, дескриптивна, прогностична, нормативна, практична (Делікатна, 2021).

На його думку, феномен моделі – як засобу моделювання – полягає у його спрощеному уявленні об'єкта дослідження, що у подальшому дозволяє оперувати достовірною і лаконічною інформацією про об'єкт, його структуру або процеси, які відбуваються в ньому (Пономарьов, 2015: 48). Згідно визначення, яке знаходимо у О. Дубасенюк, «... модель виступає як теоретичний взірць-еталон, водночас моделі є засобом існування знань, носієм знань» (Дубасенюк, 2008: 10).

На основі представлених вище тлумачень пропонуємо авторське визначення моделі. Отже, *модель – це структурна схема об'єкта дослідження, що відображає його специфіку, внутрішні процеси і результати.*

Важливе значення відіграють типи моделей, які поділяються на змістові, структурні та функціональні. Змістові педагогічні моделі в якості предмета моделювання сфокусовані на сутності досліджуваного об'єкта. Структурні моделі направлені на структуру педагогічного об'єкта. Функціональні моделі покликані виявляти методи реалізації суттєво важливих завдань моделі. В даній статті пропонується структурна модель патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства (рис. 1).

У дисертації С. Мотики (2019 р.) модель складається з п'яти блоків (цільового, теоретико-методологічного, організаційно-змістового, операційно-технологічного та оцінювально-результативного (Мотика, 2019: 130). Автор акцентує увагу і на тих завданнях, які покладено в основу моделі для вирішення проблем патріотичного виховання. Дослідник підкреслює у своїй праці наступне: «Виховання патріотизму зумовлене входженням у систему різних видів патріотично спрямованої діяльності і відбувається у процесі діяльності, спілкування, пізнання і самопізнання» (Мотика, 2019: 129).

Глибокий і змістовний аналіз структурно-функціональної моделі патріотичного виховання учнівської молоді представлено в дисертаційному дослідженні С. Оришко (2010 р.). Автор дослідження розробив модель, яка базується на концептуальних підходах (гуманістичний, аксіологічний, культурологічний, особистісно-діяльнісний, соціалізаційний) і принципах (гуманізації, культуровідповідності та природовідповідності, демократизації, педагогічної та життєвої доцільності). Модель, розроблена С. Оришко, відрізняється спрямованістю на використання потенціалу туристсько-красназавчої діяльності на шляху

до виховання громадянина-патріота України (Оришко, 2010).

В дисертаційному дослідженні І. Бабій (2013 р.) розроблена модель патріотичного виховання учнівської молоді, яка базується на технології морального виховання. Перший блок дослідження містить мету та завдання, які покладено на розроблену автором модель. Другий блок репрезентує структурні компоненти морального виховання (компоненти, критерії, показники). Третій блок – зміст, педагогічні умови, засоби, форми. Четвертий блок дисертаційного дослідження містить очікуваний автором результат. Модель, розроблена І. Бабій, характеризується простотою викладення матеріалів, а також відрізняється очевидністю перебігу етапів – від цілепокладання до результатів (Бабій, 2013).

З огляду на існуючі в дисертаційних дослідженнях різні види моделей ми розробили власну *структурну модель патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства.*

З метою підтвердження ефективності контенту, закладеного в представлених нами блоках, піддамо їх більш багатосторонньому аналізу. Це, на наше переконання, дасть змогу не тільки поглибити модель, але й посилить зміст та оптимізує шляхи реалізації його контенту.

Цільовий блок формулює мету патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства, а також соціальне замовлення стосовно патріотичної вихованості учнівської молоді. Мета обумовлює очікуваний результат – патріотична вихованість учнівської молоді.

Методологічний блок включає низку наукових підходів, на яких ґрунтується дослідження (системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, культурологічний, аксіологічний; синергетичний, рефлексивно-експліцитний, етнопедагогічний підходи) і принципи (дитиноцентризму, природовідповідності, гуманізму, опори на вікові та індивідуальні особливості, національної спрямованості, полікультурності тощо).

Процесуально-змістовий блок вказує на зміст та напрями патріотичного виховання учнівської молоді в контексті навчальних предметів («Мистецтво», «Всесвітня Історія. Історія України», «Українська література», «Громадянське виховання» тощо), а також виховної роботи класного керівника. Також даний блок містить перелік форм виховної роботи (урочна, позаурочна), методів (бесіда,

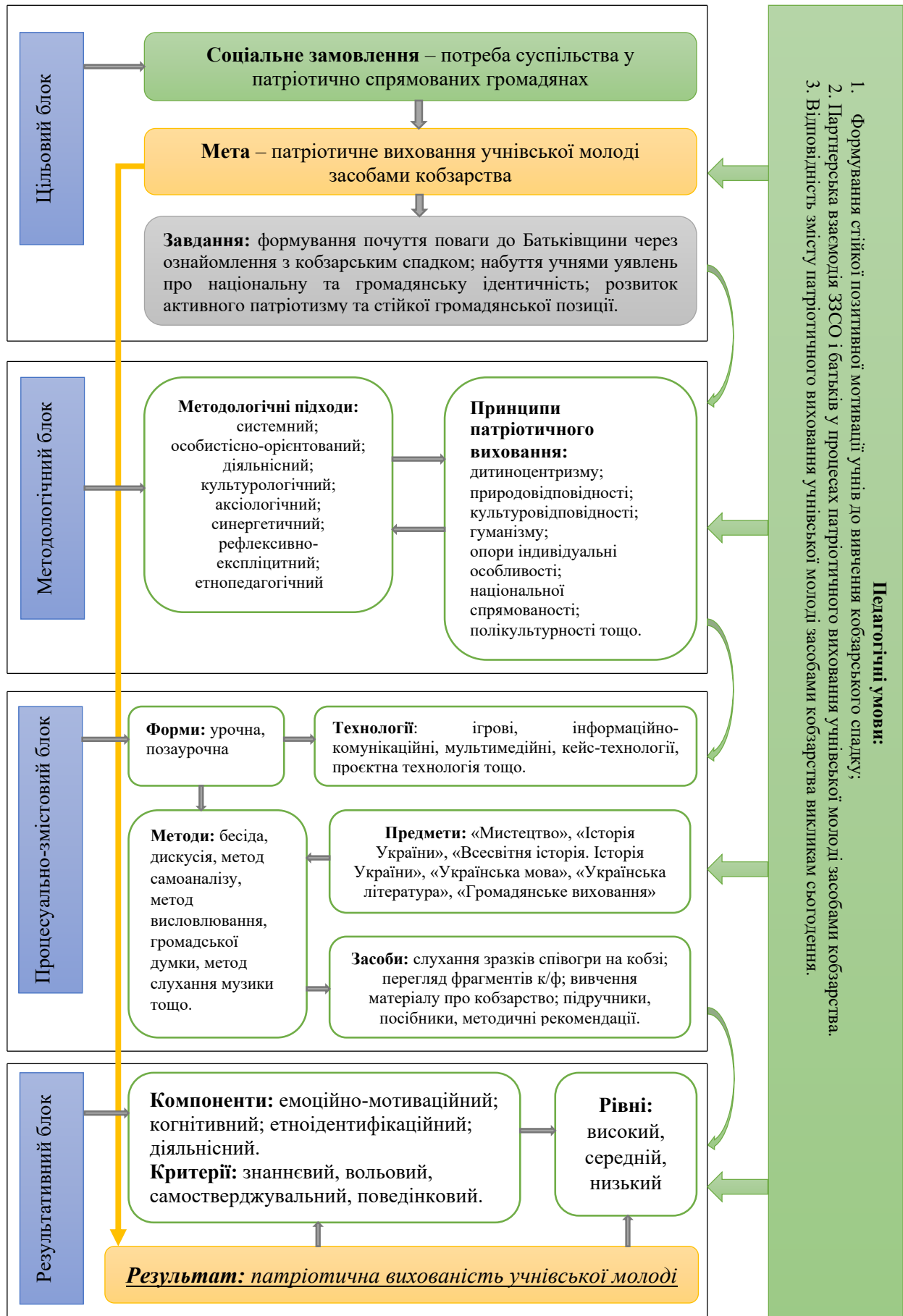

Рис. 1. Структурна модель патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства

дискусія, метод висловлювання громадської думки, метод самоаналізу, метод слухання музики та ін.), технологій (ігрові, інформаційно-комунікаційні, мультимедійні, кейс-технології, проєктна технологія), засобів (слухання зразків співогри на кобзі; перегляд фрагментів к/ф; мультимедійні технології, підручники, методичні рекомендації, посібники). Нижче подано характеристику усіх форм, методів та засобів патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства.

Урочна форма виховної роботи. З точки зору експертного середовища (Кондрашова, 2004), поняття *виховна робота* «відображає процесуально сторону виховної діяльності – діяльність вчителів, класних керівників, батьків щодо здійснення формування певних рис особистості вихованців, з урахуванням конкретних умов її функціонування (вік учнів, регіон та ін.) та характеризує безпосереднє планування, організацію та проведення тих чи інших виховних заходів у конкретному навчальному закладі, класі» (Кондрашова, 2004: 7).

Традиційна урочна форма педагогічного процесу є основним форматом реалізації педагогічних завдань. У виховній діяльності урочна або класно-урочна форма роботи – це тип організації педагогічного процесу, яка передбачає групування учнів по класах, а урок є провідною формою роботи.

Позаурочна форма виховної роботи.

Даний тип організації педагогічної роботи пов'язаний з виконанням учнями після уроків робіт, які пов'язані з більш поглибленим вивченням курсу, виконанням практичних або лабораторних робіт в межах індивідуальних або групових завдань учителя (Вербицький, 2018). Разом з тим, згідно положень вченого, в рамках виховної діяльності передбачаються дещо інші цілі, що обумовлює виділити позаурочну форму роботи як тип організації педагогічної діяльності з метою більш досконалого засвоєння цінностей, які є предметом виховання.

Позаурочна робота відбувається в поза навчальний час. Це, разом з тим, добровільна освітня і виховна робота, організована педагогічним колективом школи і яка сфокусована на інтересах, запитих і потребах дітей. Це обумовлює виключення різних звітних показників чи документів, в тому числі, різноманітних змагань. Всі навчальні плани в форматі позакласних занять мають рекомендований характер.

Важливий критерій *позаурочної виховної роботи* полягає в тому, що всі її види діяльності відбуваються під керівництвом учителів та вихователів, які спрямовують свою роботу на задоволення запитів, інтересів і потреб учнів, формування та розвиток інтелектуального потенціалу вихованців.

В сучасній дидактиці існує велика кількість методів патріотичного виховання. Нижче подано характеристику методів, які посіли чільне місце у структурній моделі.

Проектний метод. Поняття «проект» вперше було застосовано в якості синоніма до експерименту в природничо-науковій та юридичній діяльності у XVII–XVIII ст.

Згідно експертної думки вчених-педагогів, феномен проєкту полягає у практиці особистісно-орієнтованого навчання в рамках учбової діяльності учнів на базі вільного вибору, інтересів та потреб (Пехота, 2003). Разом з тим, метод проєктів передбачає організацію процесу навчання, тобто, набуття знань і навичок в рамках планування й виконання практичних завдань – проєктів (Гончаренко, 1997).

Робота над проєктом у рамках виховної діяльності обумовлює постановку проблеми, пошук методів і підходів до її вирішення шляхом як індивідуальної, так і колективної діяльності. Реалізуючи проєкт, учні отримують продукт або обґрунтовані висновки дослідної роботи.

Метод бесіди. Цей метод використовується у різних напрямках педагогічного процесу, оскільки побудований на принципах комунікації. Згідно думки вчених-педагогів, бесіда – це «...діалогічна взаємодія, яка припускає реалізацію інформативної (передача і прийом інформації), регулятивно-комунікативної (вплив на поведінку учасників спілкування), афективно-комунікативної (вираження та передача емоцій і переживань) функцій спілкування» (Кузьмінський; Омеляненко, 2004).

З огляду на кількість учасників, бесіди необхідно класифікувати на фронтальні (колективні, групові) та індивідуальні. Зазвичай фронтальні бесіди відбуваються з метою стимулювання учнів до аналізу та оцінювання явищ або подій в рамках вивчення правових, моральних, суспільно-політичних, ідеологічних, естетичних тем. Також метою фронтальних бесід може бути розвиток ставлення до цих явищ чи подій. Фронтальні бесіди базуються на беззаперечних фактах. Формат подання фактів повинен спонукати учнів до

рефлексії. В свою чергу, індивідуальні бесіди відбуваються в тих випадках, коли фронтальні на спроможні здійснити потрібний виховний вплив на учня. Необхідно підкреслити, що індивідуальні бесіди та їх зміст повинні залишатися конфіденційними.

Метод дискусії. Даний метод досить поширений в педагогічному середовищі, особливо серед тих вчителів, які зацікавлені у розвитку вміння відстоювати власну думку серед учнів. Дискусія, згідно усталеного підходу – «метод групового обговорення проблеми з метою з'ясування істини шляхом зіставлення різних думок, спосіб організації спільної діяльності з метою інтенсифікації процесу ухвалення рішення в групі. Це метод, який підвищує інтенсивність й ефективність процесу сприйняття за рахунок активного включення учасників. Це пошук істини шляхом зіставлення різних точок зору» (Лях, 2008). Дискусія передбачає вільний обмін інформацією чи досвідом, знаннями, ідеями або принципами. Дискусія також передбачає наявність двох або більше учасників.

Інші методи виховної роботи, які відображають специфіку роботи по вихованню патріотизму засобами кобзарства, охарактеризовано далі.

Метод слухання музики (зразків мистецького спадку кобзарів).

Серед різноманітних методів виховної роботи, метод слухання музики, на сучасному етапі, не отримав належного розповсюдження, що зумовлено, з точки зору експертного середовища, його специфічним характером. Разом з тим, даний метод є невід'ємною складовою занять музичним мистецтвом і відіграє важливу роль в аспекті виховної роботи.

У нашій структурній моделі метод слухання музичного спадку кобзарів передбачає ознайомлення учнівської молоді з феноменом кобзарства; дозволяє сформувати уявлення про творчу діяльність відомих сучасних митців; розвинути розуміння цілісності музичної творчості та ідеологічних переконань, світогляду представників кобзарства. Таким чином, метод слухання музики – це не тільки процес сприймання зразків мистецького спадку кобзарів, але і інструмент, що передбачає творчу рефлексію та аналіз.

Метод висловлювання громадської думки.

В рамках узагальненої системи суджень людей формується громадська думка, сутність якої проявляється в процесі їх взаємодії.

В сучасному суспільстві роль і значення громадські думки важко переоцінити, що обумовлює її використання в якості метода виховної роботи.

Підкреслимо, що в контексті метода висловлювання громадської думки, в першу чергу, формується і розвивається особиста думка індивідуума. Відтак, особистість вчиться і набуває досвід в формуванні власних поглядів, суджень, ідей, цінностей; вчиться вести дискусію, висловлювати і відстоювати власну позицію, об'єктивно критикувати, слухати опонентів. Таким чином, громадська думка містить в собі компонент індивідуальності. Крім цього, громадська думка сприяє утвердженню норм моралі та поведінки; сприяє свідомому і відповідальному ставленню до певних явищ або предметів.

Розглянемо виховний ефект методу висловлювання громадської думки. Він залежить від наступних чинників: макросфери (соціальна дійсність, ЗМІ); мікросфери (колектив, група) і особливостей діяльності колективу, характеристик учнів, рівня сформованості їх індивідуально-психологічних якостей. В аспекті формування і висловлювання громадської думки важливо звернути увагу на рівнозначне забезпечення педагогічними умовами всіх учасників виховного простору.

Метод самоаналізу. Даний метод сприяє формуванню у особистості якісного ставлення прийнятої траєкторії самовиховання до результатів діяльності та реальності. Самоаналіз актуальний не тільки в аспекті патріотичного виховання учнівської молоді. Оскільки він відбувається в форматі рефлексії, оцінювання власних думок, поглядів, позиції, вчинків, метод самоаналізу активно використовується також в інших напрямках виховної роботи в закладах ЗЗСО.

Результативний блок. Даний ресурс представлений компонентами патріотичної вихованості учнівської молоді (емоційно-мотиваційний, когнітивний, етноідентифікаційний, діяльнісний), (знаннєвий, вольовий, самостверджувальний, поведінковий) і рівнями (високий, середній, низький) її сформованості, а також прогнозованим результатом реалізації запропонованої моделі (сформованість патріотичної вихованості учнівської молоді).

Структурна модель патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства окремим блоком розглядає педагогічні умови патріотичного виховання: формування стійкої позитивної мотивації учнів до вивчення

кобзарського спадку; партнерська взаємодія ЗЗСО і батьків у процесах патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства; відповідність змісту патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства викликам сьогодення.

Висновки. Таким чином, побудована нами модель патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства передбачає диференційовану, різнопланову виховну діяльність педагога. Варто підкреслити, що моделювання процесу патріотичного виховання

учнівської молоді засобами кобзарства дало нам змогу сформувати структуру виховного процесу, його завдання, етапи і, що найважливіше, соціальне значення проєкту. У нашому дослідженні моделювання виступає одним із найбільш ефективних методів, оскільки саме створення структурної моделі допомагає сформувати цілісну картину взаємодії суб'єктів виховної роботи у проведенні експериментального дослідження з патріотичного виховання учнівської молоді засобами кобзарства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій І. В. Моральне виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2012. 22 с.
2. Гончаренко С. Ц. Український педагогічний словник : довідник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
3. Делікатна Н. М. Формування конструктивно-проєктивних умінь у майбутніх учителів початкової школи : дис. ... к. пед. наук : 13.00.09. Тернопіль, 2021. 234 с.
4. Дубасенюк О. А. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. 436 с.
5. Жаровська О. П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету : дис. ... к. пед. наук : 13.00.07. Вінниця, 2015. 290 с.
6. Кондрашова Л. В., Лаврентьєва О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі : навчальний посібник. Кривий Ріг : КДПУ, 2008. 187 с.
7. Кондрашова Л. В. Превентивна педагогіка : навчальний посібник. Кривий Ріг : КДПУ, 2004. 304 с.
8. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання-Прес, 2004. 445 с.
9. Моделювання діяльності фахівця / Пономарьов О. С., Серєда Н. В., Чеботарьов М. К. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. 58 с.
10. Мотика С. М. Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею : дис. ... к. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2019. 280 с.
11. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата наук : 13.00.07. Тернопіль, 2010. 20 с.
12. Освітні технології / За ред. О.М. Пехоти. Київ : Вид-во А.С.К., 2003. 255 с.
13. Професійна освіта : словник / уклад. С. У. Гончаренко та ін; за ред. Н. Ничкало. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.
14. Філімонова Т. В. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку : навчально-методичний посібник. Миколаїв : СПД Румянцева, 2019. 152 с.

REFERENCES

1. Babii, I. V. (2012). *Moralne vykhovannia starshykh doshkilnykiv zasobamy narodnoi pedahohiky* [Moral education of older preschoolers by means of folk pedagogy]. Uman. 22 p.
2. Honcharenko, S. Ts. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv, Lybid. 376 p.
3. Delikatna, N. M. (2021). *Formuvannia konstruktivno-proiektivnykh umin u maibutnikh uchyteliv pochatkovoï shkoly* [Formation of constructive and projective skills in future primary school teachers]. Ternopil. 234 p.
4. Dubaseniuk, O. A. (2012). *Profesiina pedahohichna osvita: osobystisno oriientovanyi pidkhid* [Professional pedagogical education: a person-oriented approach]. Zhytomyr. 436 p.
5. Zharovska, O. P. (2015). *Patriotychnne vykhovannia studentiv v osvithno-vykhovnomu sere dovys hchi pedahohichnoho universytetu* [Patriotic education of students in the educational environment of a pedagogical universit]. Vinnytsia, 290 p.
6. Kondrashova, L. V., & Lavrentieva, O. O., & Zelenkova, N. I. (2008). *Metodyka orhanizatsii vykhovnoi roboty v suchasniï shkoli* [Methods of organizing educational work in a modern school]. Kryvyi Rih, KDPU. 187 p.
7. Kondrashova, L. V. (2004). *Preventyvna pedahohika* [Preventive pedagogy]. Kryvyi Rih, KDPU. 304 p.
8. Kuzminskiy, A. I., & Omelianenko, V. L. (2004). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv, Znannia-Pres. 445 p.
9. Ponomarov, O. S., & Sereda, N. V., & Chebotarov, M. K. (2015). *Modeliuvannia diialnosti fakhivtsia* [Modeling the activity of a specialist]. Kharkiv, NTU «KhPI». 58 p.

10. Motyka, S. M. (2019). Vykhovannia patriotyzmu uchnivskoi molodi v umovakh viiskovoho litseiu [Education of patriotism among schoolchildren in a military lyceum]. Kyiv. 280 p.
11. Oryshko, S. P. (2010). Patriotychne vykhovannia starshoklasnykiv u protsesi turystsko-kraieznavchoi diialnosti zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [Patriotic education of high school students in the process of tourism and local history activities of general educational institutions]. Ternopil. 20 p.
12. Piekhota, O.M. (2003). Osvitni tekhnolohii [Educational technologies]. Kyiv, A.S.K. 255 p.
13. Honcharenko, S. U. (2000). Profesiina osvita [Professional education]. Kyiv, Vyshcha shkola. 380 p.
14. Filimonova, T. V. (2019). Patriotychne vykhovannia ditei starshoho doshkilnoho viku : navchalno-metodychnyi posibnyk [Patriotic upbringing of older preschool children]. Mykolaiv, SPD Rumiantseva. 152 p.